

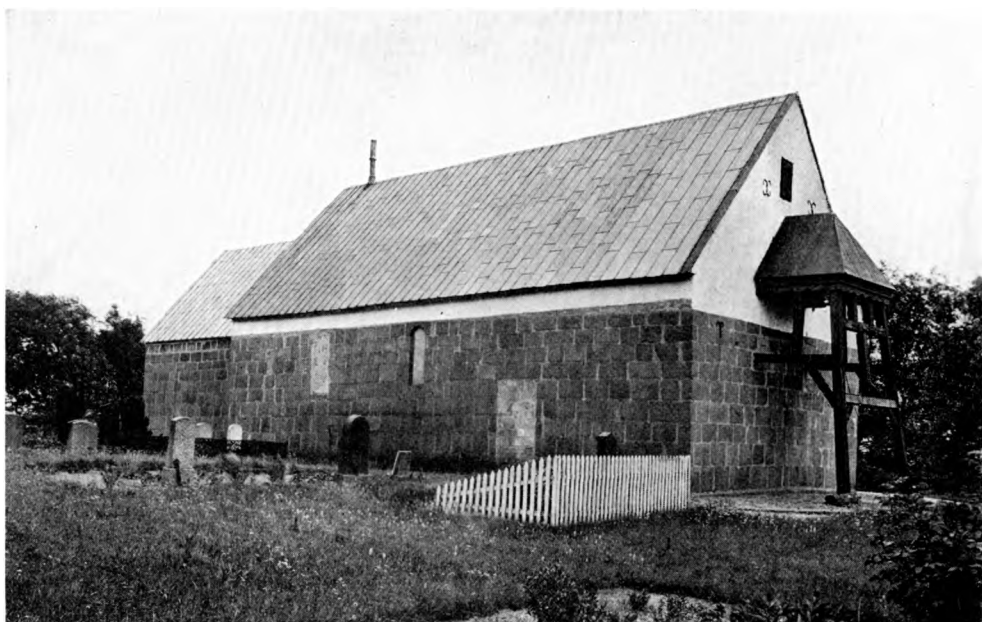

Fig. 1. Øster-Vanned. Ydre, set fra Nordvest.

H. M. 1935

ØSTER-VANNED KIRKE

HILLERSLEV HERRED

Kirken, der er *Anneks* til Vester-Vanned, tilhørte o. 1630 og 1666 Kongen¹; 11. November 1720 blev den med Reservation af Jus vocandi tilskødet Christen Jensen og Poul Jensen »med Interesserede sammesteds«² og var siden i enkelte eller flere Sogneboeres Eje. Den overgik til Selveje 1. Januar 1932.

Syd for Kirken, paa den nuværende Skolelod, har været en *Helligkilde*, nu kun et lille Hul, hvori dog stadig staar Vand³.

Kirken ligger sydøstligt i Byen, paa et mod Vest skraanende Bakkehæld. Kirkegaarden hegnes af Kampestensdiger, paa et lille Stykke ved den nye Nordport erstattet med Mur af kløvede Kampesten. En maaske middelalderlig †Kirkelade, der stod i Kirkegaardsdiget, nævnes 1611 og tillades nedbrudt 1638 (Rgsk.).

Bygningen bestaar af Kor og Skib fra romansk Tid samt nyere Vaabenhus og tømret Klokkestabel ved Skibets Vestgavl. Orienteringen afviger stærkt mod Syd.

Den romanske *Granitkvaderkirke* har Skraakantsokkel, nu næsten helt jorddækket. Paa Korets Nordside sidder dog to knap meterlange Sokkelkvadre med Rundstav under Skraakanten (sml. f. Eks. V.-Vanned, S. 216). Paa Korets Sydside er Stenene i Skiftet nærmest over Sokkelen ordnet saaledes,

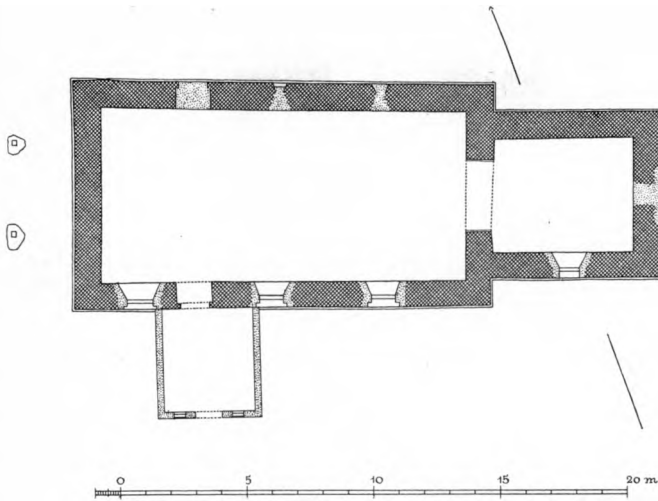

Fig. 2. Ø.-Vanned. Plan. 1:300. Maalt af C. G. Schultz 1936.

at en normal Kvader regelmæssigt veksler med to over hinanden liggende af halv Skiftehøjde. Skibets Murhøjde over Sökkelen er o. 4,40 m. Af de oprindelige Vinduer ses kun to, begge paa Skibets Nordside, det østre nu helt tilmuret med smaa Mursten, og med Stik af samme Materiale, det vestre med vandret afsluttet Overligger og usædvanlig slankt (Højde 160 cm, Bredde 56, over Sökkelen 213); begge Vinduer har bevaret deres Saalbænksten. To Vindues-smigsten ligger i Skolehaven udenfor Syddiget. Af de retkantede Døre er den sokkelbrydende, noget overpudsede og omdannede Syddør endnu i Brug, mens Norddøren, under hvilken Sökkelen er ført igennem, er tilmuret. I adskillige Kvadre ses Stenhuggerfelter (Fig. 3), paa Korets Nordside saaledes to, paa Skibets Nordside fire, alle ret store og lunefuldt aftrappede. Et mindre, fiskelignende Felt ses paa Korets Østside, og paa dets Sydside et andet med rundtunget Kontur. Ogsaa paa Vestgavlen er der et Felt med bugtende Omrids.

I det *Indre* har den lille Korbue enkle Kragsten med smaa, om Hjørnerne løbende Skraakanter. Under søndre Vange spores det øverste af en overpudset Skraakantsokkel. Dens Vanger og stærkt overgribende Bue staar pudset, hvilket kunde tyde paa, at den er ombygget eller i hvert Fald repareret.

Ændringer og Tilføjelser. Kirkens Taggavle er alle helt eller delvis fornyede. I sengotisk Tid er Vestgavlens Spids ommuret indvendig med Munkesten, og Triumfgavlen helt ombygget, mod Vest med Munkesten i Munkeskifte, mod Øst med raa Kamp. Korets Taggavl er nyere, af smaa, gule Sten. — De nuværende Vinduer, et i Koret, tre i Skibet, alle mod Syd, har fladrundbuede, delvis falsede Karme af smaa Mursten med Træ-Karme fra 1800'erne.

Det lille *Vaabenhus* foran Syddøren er opført 1868. — Klokken hænger i

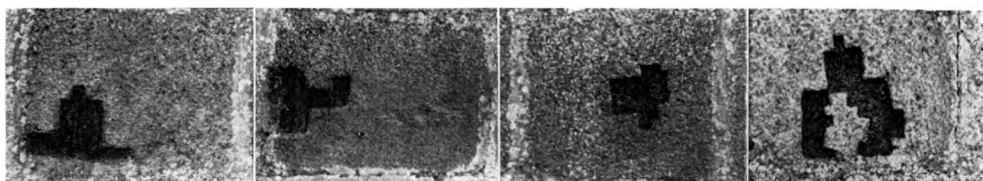

Fig. 3. Ø.-Vanned. Stenhuggerfelter, optrukket med sort Farve (S. 287).

E. M. 1936

en Træstabel op ad Vestgavlen. 1712 blev Klokkehuset ombygget af Tømmermand Jens Christensen Snedker af Tisted, men det blæste om i stor Storm 1717.

Bygningen staar med blanke Kvadre, hvidkalket Stribe under Tagskægget og hvidkalkede Murstenspartier. Bag Vaabenhustaget ses, at Murene tidligere har været hvidtede og derefter rødkalkede med hvide Fugestriber. De fornyede Tagværker er blytækte, ogsaa over Vaabenuset. Paa en af Pladerne over Skibets Sydside ses i Relief N T J A 1807, paa Skibets Nordside 1826, paa Korets Nordside C Z 1863.

Det Indre har Bræddeløfter over kantprofilerede Bjælker.

INVENTAR

Alterbord, romansk, af Granitkvadre, muret som en firkantet Blok med (nu revnet) Monolitplade, der har svag Karnisprofil. Midt i Pladen en tom *Helgen-grav*. Bordet, der dækkes af nyt Panel, kendes fra en Opmaaling af Martin Borch 1878.

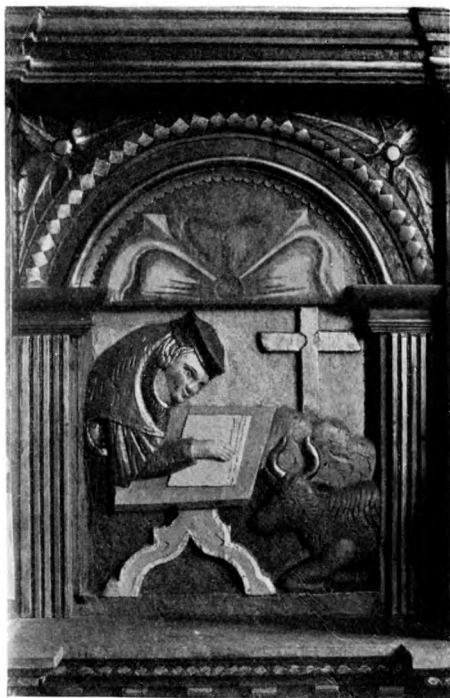
Altertavlen er et Maleri, Kristi Opstandelse, Kopi af Carl Blochs Altertavle i Jakobskirken i København ved Maler A. Chr. Andersen, Tisted, 1899. Den samtidige Ramme, med svære, joniske Søjler, som bærer en Trekantgavl, er sammenbygget med Bordpanelet og ligesom dette udført af Snedker Th. Knakkegaard, Tisted.

Af den tidligere †*Altertavle*, i Renaissance, fra o. 1600, ligger Rester paa Loftet, nemlig Gesimsstykket med to Listefyldinger, hvori skimtes en overmalet, religiøs Indskrift med Kursiv, samt to større og to mindre Trekantgavle, mellem hvilke Postamenter, der har baaret drejede Toppe, hvoraf een er bevaret. Til denne Tavle hører et Maleri paa Træ, 121 x 102 cm, af Korsfæstelsen, samt to Fyrretræsflager med Malerier af Engle, der nu henstaar paa Loftet; disse Malerier er i 1830'erne udført af Malermester Neve i Tisted (Kaldsbog, Engelhardt).

Altørsølv. Kalk fra 1847, 17,6 cm høj, med rund Fod, rundt Skaft og kugleformet, riflet Knop. Paa Foden graveret Kirkens Navn og Aarstallet; under Bunden »12 L«, Mestermærke for Brinck, Tisted, samt Tistedes Bymærke og

E. M. 1936

Fig. 4. Ø.-Vanned. Font
(S. 289).

E. M. 1938

Fig. 5. Ø.-Vanned. Felt af Prædikestol
(S. 290).

indridset 1903. Ældre *Disk* med Cirkelkors, uden Mærker. 1690 vejede †*Kalk* og *Disk* 18 Lod (Rgsk.). *Oblatæske* af Tin, nyere, rund. †*Tinflaske* anskaffedes 1629 (Rgsk.).

Alterstager fra o. 1625, 41,5—42 cm høje, med høj, klokkeformet Fod, flad Midtkugle og fortrykt Balusterled under den kraftigt profilerede Lyseskaal.

Font (Fig. 4), romansk, af Granit, af Tybo-Type; Kummen, 79 cm i Tvm., har den sædvanlige halvattiske Mundingsprofil og reliefhuggede Bægerblade; i et af disse er indristet et Akantusblad og over Bægerbladenes Sammenstød ses en ligeledes indristet lille, tværgaaende Bue, der dog ikke findes paa den mod Væggen vendende Side. Intet Afløb. Foden adskiller sig fra den sædvanlige Type ved et Par smaa Mandehoveder, der er indskudt over to af Hjørneknopperne.

Fad fra 1713, glat, af Kobber, 65,5 cm i Tvm., med graveret Skriftekrift: »Givet til Østervandet Kirche af Poul Pedersen Anno 1713« — »saasom intet Døbebækken var for til Kirken; vog 6½ u« (Rgsk.).

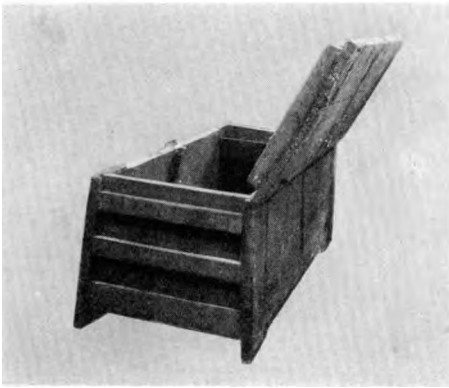
†*Daabskande*. 1717 foræredes en ny Tinkande uden Laag, paa 2 Potter, »af Mangut« [o: stærkt blyblandet Tin] af Sognefolkene (Rgsk.).

Prædikestol i Renaissance, fra o. 1600, beslægtet med V.-Torup (V.-Han Hrd. S. 154) og vistnok af »Tømmerby-Snedkeren«. Paa Hjørnerne staar Søjle-

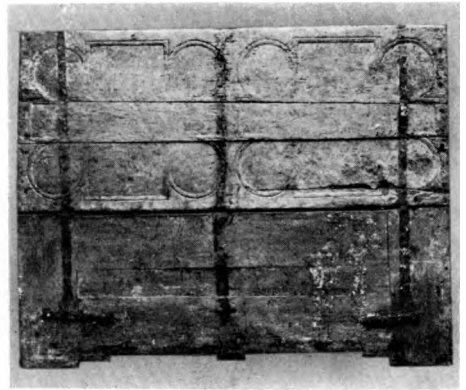
par, der har stærkt markeret Æggestavkapitæl og Prydbælter med Kartoucher, hvori Diamantbosses; et Vægflag flankeres af Enkeltøjler. I Storfelterne, hvis brede Bueslag har riflede Pilastre, Profilkapitæler og i Hjørnerne Akantustreblade, er skaaret naive, men fornøjelige Relieffer af de fire skrivende Evangelister med deres Symboler, Matthæus og Lukas (Fig. 5) siddende ved Borde, Marcus i en højrygget Stol og Johannes paa Grønsværet, Enkeltheder, der viser, at Sniderens Forbillede har været Illustrationerne i Frederik 2.'s Bibel; Vægfeltet er glat. Ligesom i V.-Torup fylder Reliefferne kun Arkaderne til Vederlagshøjde, og selve Buefelterne, der ligger i et højere Plan, er glatte. Under Hjørnerne er der Englehoveder af Tistedtype og mellem disse Nedhæng med Konturvolutter og Midtroset. Ved en Istandsættelse⁴ 1937 blev Stolen flyttet lidt mod Øst og fik ny Underbaldakin med Bøjler; Hængeornamenterne og Englehovederne suppleredes. Samtidig fremdroges en oprindelig Staffering fra 1605, hvis Farver i det hele stod velbevarede: Evangelisterne i brogede Dragter, f. Eks. Matthæus (med Guldhaar) i blaa Kappe med rød Krave og rød Underkjortel, hans Engel med grønne Vinger i svovlgul Klædning. Svarende til de reliefskaarne Evangelister findes i det glatte Vægfelt et Maleri, en hellig Mand (Esajas?) i Lændestykke uden Symbol, med smalt Ansigt, langt, gult Haar og Skæg, klædt i rød Kappe og holdende en Bog i Haanden; Baggrunden er, som de øvrige Billedfelters, Dodenkop forneden og foroven skyklædt Himmel. I de glatte Buefelter er, som paa Prædikestolen i V.-Torup, malet en stor, kløverbladsagtig Halvroset med eet rødt og to svovlgule Blade, og paa den røde Bue ligger en Kæde af skraatstillede Sølvrunder, et Motiv, der gaar igen paa de tværgaaende Lister. Søjleskafterne er hvide med røde og gyldne Tværbaand. Til denne Staffering hører Indskrifter med gylden Fraktur, i Frisefelterne 1. Joh. 4 og Aarstallet, i næstsidste Postamentfelt Joh. 1,16—17 og i sidste, under det malede Storfelt, Esai. 52. I de øvrige Postamentfelter var de oprindelige Bogstaver næsten helt forsvundet, og man bibeholdt derfor her en senere, for Snitværkets Vedkommende kun partiel, Opmaling med hvid Kursiv, hvis Tekster (Matth. 7,24, Marc. 16,15, Luk. 6,47) synes at have svaret til de oprindelige. Aarstallet var ændret til 1636, men dette kan ikke gælde de yngre Indskrifter, hvis Forlæg har været Frederik 4.'s Bibel 1722, og hvis Bogstavformer ogsaa tilhører denne Tid; Aarstallet maa derfor, hvis det ikke refererer sig til en mindre Istandsættelse, hvad der ikke er meget sandsynligt, være forkert (for 1736). Stolen havde senere været ege-træsaadret og stod før 1936 grønmalet.

Stoleværket er nyt; paa Loftet staar Rester af ældre Vægpanel. 1642 lavede en Snedker fra Tisted og hans Svend i 24 Dage Stole; 1717 gjorde Peder Andersen fra Tilsted 10 Karlestole (Rgsk.).

[†]*Degnestolen* repareredes 1638.

E. M. 1939

E. M. 1939

Ø.-Vanned. Fig. 6—7. *Kirkekiste (S. 291).

**Kirkekiste* (Fig. 6—7), sentmiddelalderlig, 163 cm lang, 66 bred og 58,5 høj. Egeplankerne er samlet i Bulkonstruktion. De smige Langsider, som begge er glatte, dannes hver af tre vandrette Fjæle, som ved Enderne er notet ind i Hjørneplankerne, der forlænger sig som Ben, nu rimeligvis afkortede. Paa Kortsiderne er der lagt tre vandrette Revler. Laaget, hvis plane Overflade prydes af to firpasagtige Nedskeeringer med rundstavprofilerede Konturer, er samlet af tre Planker, der paa Undersiden er høvlet i en Bue og sammenholdes af Revler («Beder») under Enderne. I Kistens Indre findes en Læddike. Jernbeslag er ikke bevaret; det glatte Laaseblik er vel ret gammelt, men allerede 1690 manglede Kisten Laas (Rgsk.), og de stærkt forrustede Hængselbaand, der spores paa Ydersiden, kan næppe være oprindelige. Nu i Tisted Museum.

Ligbaare, enkel, med malet Indskrift: »Døden holder baade Ret og Lov, Tager saa vel Kongen som Bonden ved Plo[v]. Givet af Anders Christensen Anno 1765«.

Lysekrone af Baroktype, fra o. 1650—1700, skænket til Kirken 1747; den har 2x6 Arme, S-formede Prydbøjler mellem de øvre og havfrueagtige mellem de nedre samt flakt Ørn som Topfigur. Paa den store Kugle er graveret Kursiv og Versaler: »Til Guds Ære og Guds Huuses Prydelse bekostet og givet til Øster-Vandet Kirke til Iule-Højtiid Anno 1747 af dend da værende Sogne-Præst og de samptlige Gud elschende Sognemænd, hvis Navne herunder staar antegnede til en Afmindelse for Efterkommerne.

Guds Lys og Lampe sluches ei
For os paa denne vildsom Vej,
Men staa i fulde Lue
For os og Efterkommere,
At vi maa Gud i Ordet see,
Til vi hans Ansigt schue.

Guds Naade-Glands og schinne ind
I hvert et Hierte, Siæl og Sind,
At vi maa Kraften finde,
Og schinne frem i Kiærlighed
Til Gud og til vor Næste med
Dit (!) staa til ævig Minde.

Hr. Peder Riber, Povel Tøfting, Anders Christenssøn, Niels Foget, Christen Ferregaard, Laurits Knackergaard, Povel Pederssøn, Tomas Frøchier, Berthel Clemendsøn, Sl. Niels Vestergaards Enche, Mouritz Levisøn, Povel Nielssøn, Jens Nielssøn, Christen Thorssøn, Jens Anderssøn, Christian Anderssøn, Anders Olufsen Smed«.

1716 omstøbtes en Arm paa den tidligere †Krone (Rgsk.).

En Del *Kystmilitæ-Vaaben*, Trægeværer med fastsiddende Bajonet, ligger paa Loftet, nogle er nu i Tisted Museum.

Klokke, sentmiddelalderlig, skriftløs. Tvm. 62 cm (ikke nævnt af Uldall).

GRAVMINDER

Gravsten. 1) Romansk, af Granit, 119 x 44—o. 40 cm (et Hjørne afslaaet). Stenen, der har en langs Kanten løbende Rundstav, bærer paa Midten et i Relief hugget latinsk Kors, paa hvis venstre Side staar en mod Korset vendt Mandsfigur; hans Ben er vist i Relief, mens Kroppen er hugget som en firkantet Blok, hvor Ansigt og Detailler i den knælange Kjortel er antydnet med indhuggede Linjer; han synes at holde en Krumstav i Haanden. Fremstillingen paa Korsets anden Side lader sig ikke med Sikkerhed bestemme, da den øverste Del er bortslaaet sammen med venstre Korsarm; muligvis er det en Kvindeskikkelse. Indmuret i Korets Gavlf i Gesimshøjde. — 2) Jens Povelsen Tøfting, født i Tøfting Gaard 26(?) Jan. 1726, død . . . Maj 1793 (ell. 97?). Norsk Marmor, 177 x 93 cm, med stærkt udslidt Kursiv i ophøjet Indskriftfelt. Ost for Koret. — 3) Tilsvarende Sten af norsk Marmor med overcementeret Indskrift i Kursiv; foroven Kranie, forneden Timeglas, i Hjørnerne Kerubhoveder.

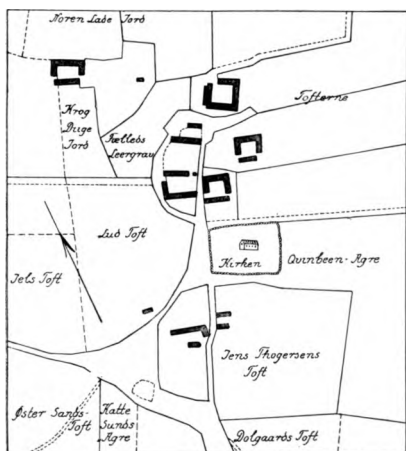

Fig. 8. Øster-Vanned 1781—82.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1583—1676, 1687—1719, div. Aar, samt diverse Aar under Hovedsognet (LA. Viborg). — Diverse Dokumenter 1781—1880, hvoriblandt Kirkesyn (smst.). — Museumsindberetninger af C. Engelhardt og M. Borch 1878, M. Mackeprang og E. Moltke 1936. Revideret af C. A. J. og E. M. 1938.

Chr. Heilskov: Ældre personalhistoriske Indskrifter fra Hillerslev Herred, i AarbThisted. 1912. S. 11 f.

F. Uldall: Optegnelser om de danske Landsbykirker II. 1879. S. 161 f. (NM).

¹ Fortegnelser over Danmarks Kirker o. 1630 og 1666 (RA). ² Matriklen 1664 med Tilføjelser (RA). ³ Danske Sagn III, 1178, Aug. F. Schmidt: Danmarks Helligkilder 1337. ⁴ Ved Maler Johs. Th. Madsen; Undersøgellesberetning 1936, 1937 og Restaureringsberetning 1940 (NM).